

HET CLOWNSPAK

HET CLOWNSPAK

de schrijver, de kunstenaar en de dokter

Roman

HENDRIK JAN BIJSTERVELD

Voor T.

Schrijver: Hendrik Jan Bijsterveld
Vormgeving: Berend van Houten
Omslagontwerp: Jan Wiersma
ISBN: 9789402139211
© Hendrik Jan Bijsterveld

Mensen kunnen voortdurend worstelen met de vraag welk kostuum ze zullen aantrekken. Sommige mensen groeien aarzelend, zelfs tegenstribbelend, in het pak dat al die tijd voor ze was uit gehangen, maar dat nog niet echt lijkt te passen.

Manon Uphof, 'Koudvuur' (2005)

Ik fantaseer nooit iets. Ik herinner het mij.
Ik herinner mij dingen die nooit gebeurd zijn.

Harry Mulisch, 'Logboek' (2012)

Inhoud

Proloog	9
De jongen	13
De student	34
Ik	50
De drie K's	53
De coassistent	64
In retraite	81
De huisartsenopleiding	88
De dorpsdokter	98
Huisarts in de Friese Wouden	107
Terminale zorg	117
De dokter en de kunst	127
De doodsbenaauwde angst	139
Het meisje met de gouden haren	146
Het zieke meisje en de dwaze vader	153
De uitgebluste huisarts	169
Het kantoorpak	178
De dokter en het schrijven	189
De twijfel	197
Terug naar af	216
Overgeleverd	224
Meisjesdokters	230
De schrijver	240
De kunstenaar	245

Proloog

Lezen, leven, herinneren

*Wat is het dat mensen geïnteresseerd zijn in literatuur of kunst? Het is het verlangen, een behoefte naar verdieping. Omdat er meer is in het leven dan je op het eerste gezicht zou denken. Schrijvers en schilders zijn in staat gewicht te geven aan de innerlijke ervaringen die ieder normaal mens heeft. *(1)

*Mensen proberen zich dapper te handhaven in de ogenschijnlijke zinloze en angstwekkende situatie die leven heet, verzoenen zich levenslustig met de zekerheid van dood en verval, schikken zich in omstandigheden die alleen maar gemaakt lijken om het ze zo moeilijk mogelijk te maken. *(2)

*Het lezen van literatuur of het kijken naar kunst beïnvloedt hoe we de werkelijkheid zien, hoe we gebeurtenissen begrijpen en onze omgeving observeren. Ze laten ons zien wat achter de stomme feiten schuil gaat. Schrijvers vertellen wat we eigenlijk al weten maar zelf niet zo herkenbaar geordend onder woorden kunnen brengen. Ze maken iets helder wat je al vermoedde maar nog niet zo geformuleerd zag. Schrijvers en kunstenaars observeren en analyseren, bijvoorbeeld een buurman, geliefde of medepassagier. Het gaat eigenlijk niet eens om de aard van de mens die onthuld word door de kunstenaar die ontroerend, beschamend, kinderlijk, komisch of pijnlijk kan zijn, maar om het proces van analyseren; de bezigheid van het kijken naar de werkelijkheid alsof het een toneelstuk is waar elke zin, elk gebaar veelzeggend is. *(3)

*Schrijven is datgene wat zich niet direct in de vorm van taal aandient, emoties, indrukken, geuren, kleuren, gezichten, omzetten in taal en het is datgene wat alleen door taal bestaat, woorden, zinnen, literatuur, conversaties, opnieuw vormgeven en transformeren in weer andere taal. Schrijven is daarmee een vorm van vertalen. *(4)

Lezen verbindt de brokstukken van je levensloop met elkaar. Boeken (en kunst kijken, kunst maken) hebben de bijzondere eigenschap dat ze je zowel confronteren met je onwetendheid als die onwetendheid een klein beetje verminderen. Ze zijn streng en genadig tegelijk, en laten je meestal achter met een goed gevoel.⁽⁵⁾

Tegelijk is al dat zoeken, willen al die beelden of citaten iets duidelijk maken over jezelf, over je mening of je doen en laten, continu pogingen om begrepen te worden, te voorkomen dat anderen met een ander referentie kader een andere draai geven aan wat wij werkelijk bedoelen. Maar al zal het nooit helemaal lukken, lezen helpt het leven iets te begrijpen.

Literatuur en kunst zijn verweven met het leven. Mijn gedachten, observaties, woordkeus en associaties zijn beïnvloed door wat ik heb gelezen, heb gezien. Uitroepen van personages in romans, in kunstbeelden, echoën in mijn gedachten, de wijze waarop gemoedstoestanden uitgebeeld worden, hoe mensen gezelschap of eenzaamheid ervaren geeft aanleiding na te denken hoe jezelf in dergelijke situaties reageert, voelt, handelt.⁽³⁾

Lezen en het kijken naar kunst leert je daarmee ook zien hoe we vaak tegen de klippen op naar geluk streven. Strebers naar geluk, naar grote momenten, naar vervolmaking en hoe we daarin vaak vast lopen uit onvermogen, door teveel ambitie, hoe we stranden op de grootheid van ons verlangen, op de grenzen van ons vermogen.⁽²⁾

Ook ik wilde in mijn leven vaak de lat hoog leggen, nieuwe dingen, misschien wel onmogelijke dingen nastreven, alle talenten aanboren en exploreren die voor handen zijn, *...vanuit het gevoel dat het leven anders niet veel voorstelt, dat veel in het leven vergeefs lijkt en veel om niet, dat het bestaan een terloopse bezigheid is, een vluchtige illusie. We worden geboren en we gaan weer dood.*⁽⁶⁾

Ik had schrijver willen zijn, kunstenaar, beelden scheppen van wat ik voel, wie ik ben, waar ik naar streef in dit leven.

*Tot pakweg je dertigste ben je echter bezig met leren lezen, schrijven, auto rijden en menselijke relaties aangaan. Ouder

geworden had ik soms wel weer opnieuw willen beginnen, tenminste als een goede fee me zou toestaan wat ik geleerd heb met me mee te nemen. Maar dan .... Want wat heb ik geleerd. Het lijkt me onwaarschijnlijk dat je wijs en ervaren kunt zijn in een lichaam dat nog niets heeft meegemaakt. Sleet is een vorm van ervaring. Een riet dat al honderd keer gebogen heeft zal dat soepeler doen dan een jonge twijg die nog moet leren niet te barsten. *(7)

*Als je al alles zou begrijpen wat er in je leven gebeurt zou je moeten aannemen dat het leven is wat het lijkt. *(2)

*Vaak is dat niet zo en dichten veel mensen zichzelf in het leven betere bedoelingen toe dan ze hebben, vaak ingegeven door trots, een gammel bruggetje tussen droom en werkelijkheid, noch aan de ene kant noch aan de andere kant verankerd, en is het leven en de mensheid als soort niet altijd heel leuk. *(8)

Die levenswijsheden zouden anderen, jongeren, misschien nog enig voordeel of troost kunnen bieden. Terugkijken naar je eigen leven kunnen deze wijsheden wellicht tastbaar maken.

*Als er al wijsheid bestaat is het tenslotte vaak wijsheid achteraf. *(9)

Het gaat hierbij niet om de exacte beschrijving van alle gebeurtenissen in een mensenleven, die zijn niet altijd net zo interessant voor anderen als voor de betrokkene, maar om de analyse ervan, het hoe en waarom en vooral waarom niet.

Maar ook de herinnering, het geheugen kan maken dat het begrip over eerdere ervaringen niet strookt met de werkelijkheid. Douwe Draaisma beschrijft in zijn boek 'Waarom het leven sneller gaat als je ouder wordt' het 'Reminiscentie effect.' Globaal zijn de meeste herinneringen recente gebeurtenissen.

*Terugkijkend in de tijd blijken mensen zich toch het meest te herinneren uit de periode die zo'n tien jaar beslaat waarvan het twintigste levensjaar het centrum is, dus zeg van vijftien tot vijfentwintig jaar. Dat wordt niet direct veroorzaakt doordat het geheugen in neurofysiologisch opzicht rond je twintigste in de beste conditie is, want eigenlijk heeft het geheugen de grootste kleefkracht tien jaar eerder. Wat wel een factor is dat je tussen je vijftiende en

vijfentwintigste gewoon meer mee maakt dat het onthouden waard is. De indruk die een gebeurtenis heeft is een belangrijke factor. Veel herinneringen hebben te maken met 'eerste keren' van allerlei slag en soort. Niet alleen de 'eerste keer,' maar ook de eerste zoen, de eerste spreekbeurt, de eerste vakantie zonder je ouders, de eerste rijles, de eerste dode die je zag, de eerste dag op je werk, veel van die eerste keren houden een flitsachtige helderheid. Tijdens onze jeugd hebben we soms ieder uur van de dag wel een volstrekt nieuwe ervaring en onze herinneringen uit die tijd zijn veelvormig en gedetailleerd. Ook later zijn er nog wel eerste keren, de eerste grijze haar, de eerste opvlieger, maar ze worden met het vorderen van de jaren beslist schaarser.

Er is nog een derde verklaring voor het reminiscentie effect: in de jeugd en de vroege volwassenheid doen zich gebeurtenissen voor die je persoonlijkheid vormen, je identiteit bepalen, de koers van je leven sturen. Toevallige ontmoetingen, een boek dat veel indruk maakt, een indringend gesprek waarna je plotseling scherp voor je ziet wat je wilt worden, voor dit soort geheugen ben je in die jaren het ontvankelijkst. Dit effect bewerkt dat iemand zich, eenmaal op leeftijd, de gebeurtenissen herinnert die hem hebben gemaakt tot wie hij nu is.

Op oudere leeftijd is veel van wat nieuw lijkt bij nader inzien routine, herhaling, het zoveelste voorbeeld, dat voor het verhaal net zo goed weggelaten, vergeten kan worden. Met elk jaar dat verstrijkt wordt iets van de jeugdige ervaring omgezet in een automatische sleur waar we ons nauwelijks meer van bewust zijn. De dagen en weken vervloeien in onze herinnering tot inhoudsloze eenheden. Jaren worden uitgehold en storten ineen. Waar is de tijd gebleven?*(10)

De jongen

Een jongen van zeven leest een boek, scheef hangend in een grote stoel, de benen over de armleuning, twee vingers in de rechter mondhoek. Volstrekt onbewust van wat boeken hem ooit zullen leren, onwetend waar hij naar toegaat, wat het leven hem zal brengen. Zal hij gelukkig zijn, succesvol?

Ik herken de jongen, weet wat hij leest en nog zal lezen: W. G. van der Hulst ‘Het weggetje in het koren,’ ‘Het kleine zwervertje’ en ‘De jongens van Bontekoe.’ De boeken van Kievit: ‘Snuf de hond’ en later, meerdere malen ‘Beekman en Beekman,’ de avonturen van Hein en Matthieu Beekman van Toon Kortooms. Hoe buurjongen Hendrik van Ham in al zijn traagheid en naïviteit steeds weer beet wordt genomen door de tweeling:

*Hendrik met zijn hondje, een allermiselijkst spierwit hondje, een gedrochtelijk vetstompje op vier worstjes, een wandelende vergissing zonder voor- of achterkant. Loekie, heette het vetpummeltje. En als Hendrik na weer een streek van de jonge Beekmannen blazend en krijsend door de heg naar huis spurtte vloog het hondje met hem mee.

“Wiek” zei dan het hondje, “Wiek.”*(11)

Later identificeerde hij zich als lezer met stoere mannen, helden als dokter Vlimmen, dierenarts in de roman van de schrijver Roodbaert of dokter Taeke, de huisarts, in ‘Dorp aan de rivier’ van A. den Dolaard. Zo zou hij later ook willen worden. Op zijn netvlies bleef lang het beeld uit het tweede boek hangen van de nachtwake, zijn eerste confrontatie met de dood:

*In het huisje van de overleden molenaarsknecht werd de nachtelijke wake gehouden. De Pale Pie, een visser en stroper, die zo bleek is alsof hij de dood zelf is, dat is een van de wakers en Janus van Lange Dirk, die er groot op gaat dat er niets is wat hij niet durft. Er zijn nog twee anderen om elkaar af te lossen en om beurten te waken en te slapen als het moet.

Vier mannen op stoelen, de voeten hoog op de sporten, zittend naast de kist van de overledene. Ze praten, ze bidden, ze drinken om van de vermoeienis en om van de zucht tot slapen wat te bekomen, totdat de zomerdageraad koel en vers aan de ruiten blauwt.*⁽¹²⁾ Romanfiguren in een situatie die hij in zijn latere leven tweemaal zal meemaken.

Nu was de dood nog ver weg. Er was leven. Elke dag was het zomer in Drente, als Bartje op klompjes, in blauwe overall met zijn vriendje naar de boerderij, naar het land, meerijden bovenop de volgeladen hooiwagen waarbij je moest opletten dat de takken van de bomen langs de weg niet in je gezicht zwiepten, vissen in het riviertje terwijl de boer de koeien melk, zwemmen in het Blauwe Meer, de dagen duurden eeuwig en waren vol van zorgeloos geluk. Bidden 'veur brune bonen' deden ze, en ook voor het uitgebakken spek van het geslachte varken op de deel, de plakken gebakken bloedworst met stroop, en 's zomers op het land boterhammen met zout om het verlies door zweten te compenseren. Lang zouden de herinneringen aan deze ongecompliceerd gelukkige tijd hem nog met een melancholische heimwee vervullen.

De verhuizing door vaders benoeming naar Friesland was voor hem een grote schok.

Nog vaak zou hij vanuit Friesland terugkeren naar de plekken uit zijn jeugd. Merkwaardig hoe de tijd alle dingen kleiner maakt, de straten van je jeugd zijn kleiner dan in je herinnering.

Terug in je oude buurt loop je die eindeloos lange straat van vroeger in en ben je in een paar stappen de hoek om. Stegen, tuinen, pleinen, parken, ze zijn gekrompen tot misschien de helft van hun oude omvang. In de straten van vroeger loop je nooit meer als zesjarige. Eenmaal volwassen voldoen de straten niet meer aan de maten van het kind en zijn ze, twee keer zolang, gehalveerd.⁽¹⁰⁾

Het grote schoolmeestershuis waarin hij ooit heeft gewoond verschrompeld tot een gewoon burgerhuis, de geweldige plas waarin hij bijna verdronk toen hij er onderste boven in zijn op het onderstel van een kinderwagen gebouwde zeepkist terecht kwam, gekrompen tot een slootje waar de koeien wadend drinken, de Drentse AA, eens

een machtige rivier bleek een ‘stroompie.’ Maar wel elke keer als hij het weer zag dat gevoel van geluk, van vrijheid van avontuur zonder gevaar.

Toch werd Friesland uiteindelijk het pad terug van elke reis. Tot tranen geroerd door het Friese volkslied of de Wâldsang over de intimiteit van de schaduwrijke groene boomwallen in de Friese wouden waar hij het grootste deel van zijn leven zou wonen. Friesland, voor altijd in zijn hart gesloten.

Met de verhuizing naar een ander landschap veranderde ook het spel. Met zijn nieuwe vriendjes trok hij met de polsstok het land in, sprong over sloten, bouwde hutten in slootwallen en speelde oorlogje met houten geweertjes op het vloeiveld van de melkfabriek. Als je dood werd verklaard moest je liggen, doorlopen was onsportief. Wanneer ze geluiden hoorden zonder de tegenstander te zien riepen ze ‘werda,’ volstrekt onwetend wat dat precies betekende. De krachtige klank straalde gezag en macht uit, moest zoveel indruk maken dat de vijand te voorschijn zou komen uit zijn schuilplaats. Kinderen, de naoorlogse generatie, onbewust geïndoctrineerd met een woord door hun ouders zo gevreesd in de voorafgaande oorlogsjaren.

Kees deed ook mee, de kleine snelle dribbelaar, zoon van de conciërge van de Lagere Technische school. Kees ging dood. Kees verdronk in het kanaal bij Blauw Verlaat, al zwemmend meegetrokken door de zuigende kracht van een passerend vrachtschip. De vader van Keesje nodigde hen uit hem thuis te komen zien. De eerste dode die hij zag. Kees lag op een bed en was merkwaardig bleek, toch was het wel Kees. Op tafel naast zijn bed stond speelgoed. Zij mochten allemaal iets uitzoeken, iets meenemen wat van Kees was geweest. Hij was de derde die mocht kiezen. Hij had al direct een Dinky Toy Jeep gezien waarvan hij hoopte dat de anderen die niet zouden nemen. De Jeep paste mooi op de legervrachtwagen die hij al had en waar hij hem met de laadklep naar beneden mooi op zou kunnen rijden. De anderen

kozen anders, hij mocht het meenemen. De vader van Kees hilde een beetje, dacht hij.

In het leslokaal van de Christelijke Lagere School direct grenzend aan Van Dellen's supermarkt waar je op zaterdag de vijftiencent zakgeld uitgaf aan veterdrop, zoethout en salmiak, zwart op wit, heerste meester Kikkert. Hoe hij werkelijk heette wist eigenlijk niemand. De naam droeg hij omdat hij op een kikker leek en omdat je er in het Fries een 't' achter pleegde te zetten meenden de jongens. Meester Kikkert was een klein, dik, gedrongen mannetje met een bol, rond gezicht waarin een brede mond, samen met zijn iets afhangende wangen, ronde neus met bril met dikke ronde glazen, een laag geplet voorhoofd met kort opgeschoren grijs haar hem het absolute beeld gaven van een breed bekkikker. Dit beeld werd nog versterkt door zijn korte gedrongen lichaam met een bol buikje en een zeer wijde broek die door zijn bretels tot ver boven de navel werd opgetrokken. Meester Kikkert was best aardig, maar ook kwetsbaar, voelde zich soms zichtbaar bedreigd door de klas van acht- negenjarigen. Acht jaar, middelste rij, derde bankje zat hij naast Reinder, een stoere jongen uit een gezin uit een buurdorp, een boerengezin dat alleen al door haar talrijke zonen recht respect afdwong. Verhalen over knokpartijen van deze jongens die nergens bang voor waren versterkten dit gevoel van ontzag. Deze lui lieten niet met zich sullen. Naast Reinder was hij veilig.

Meester Kikkert hanteerde als ultiem wapen bij machteloosheid het tussen twee vingers omdraaien van een wangplooi, daarbij vaak ook nog een iets schuddende beweging makend. Zoiets moest je bij Reinder niet doen, dacht de jongen. Hij deed het wel. Stomverbaasd, bijna verlamd van schrik, aanschouwde de jongen naast hem het tafereel. Reinder stond op uit zijn bank, veegde met een grote haal van zijn rechter arm de knijpende hand van de meester weg en gaf hem volledig onverwacht een vuistslag in het gezicht. Huilend vluchtte hij, zelf ook volledig overstuurd en ontdaan, de klas uit, het schoolplein over, ... weg. Meester Kikkert verbluft, niet minder ontdaan, hilde bijna van emotie.

“Maar, jongens toch, zo moeten wij niet.”

De jongen had medelijden met de meester maar was ook trots op Reinder, waarmee hij toch maar even in dezelfde bank zat.

In de tweede klas schreef de meester in zijn rapport: 'Zijn resultaten zijn goed maar zouden beter kunnen. Hij is vaak wat al te haastig, teveel met andere dingen bezig.'

In de zesde klas vond een voorselectie plaats van uitverkoren leerlingen die proeflessen mochten volgen voor een eventueel vervolg op de Hogere Burger School. De jongen werd als zoon van een leraar van de Mulo uitverkoren samen met de zoon van de bankier, de zoon van de huisarts, de zoon van de eigenaar van een grote schoenenwinkel met aanzien, de zoon van de fietsenfabrikant en de zoon van de enige plaatselijke kantoorboekhandel, waarachtig toch wel potentieel hogere burgers. Andere leerlingen zaten in de bankjes voor de Mulo of in de rij het dichtst bij de uitgang van de klas, voorbestemd voor de Ambachtsschool.

Met zes klasgenoten ging hij op zaterdagmorgen op de fiets naar de grote school, de HBS, gewapend met een naar nieuw leer geurende stugge bruine schooltas die hij van zijn ouders kreeg. Het bakje met brood erin voor de pauze. De boterham met gebakken ei die zijn moeder voor hem maakte was favoriet. De geur van een vulkanische rottende zwavelruptie die het openen van het bakje verspreidde kon zijn medeleerlingen minder bekoren.

In het laatste jaar van de lagere school maakte hij de angst van grote mensen mee, toen de wereld in 1962 de adem inhield na de rede van de Amerikaanse president Kennedy die een blokkade van Cuba afkondigde om de verdere constructie van Russische strategische raketbases op het eiland te voorkomen. Via de radio en de krant, maar ook door de meester op school werd verteld dat de situatie gevaarlijker was dan ooit tevoren sinds de Tweede Wereld Oorlog. De Verenigde Staten beschouwden de Russische manoeuvres om strategische wapens en lanceerinrichtingen buiten het eigen grondgebied te installeren als een provocerende verandering in de status quo, die onaanvaardbaar was voor Washington.

Op de laatste dag van het Amerikaanse ultimatum de transportschepen te laten omkeren werden de leerlingen verzameld op het plein bij de achteruitgang van de school. De hoofdmeester sprak hen toe, sprak van oorlog en vrede en over God en zong samen met hen het Wilhelmus. Diep onder de indruk, zich bewust van de kwetsbaarheid tegenover wat grote mensen kan bezielen, zong hij met een voor het eerst ervaren gevoel van onrust en gevaar het lied mee 'op u zo wil ik bouwen, verlaat mij nimmer meer.' Drie dagen hing de wereldvrede aan een zijden draadje totdat Chroetsjov de voorstellen van de VN secretaris-generaal Oe Thant aanvaardde, waarmee de wapenzendingen naar Cuba werden gestaakt en Kennedy de blokkade voorlopig ophief. De Cuba crisis, de gevaarlijkste confrontatie die er na 1945 tussen de supermachten is geweest, was voorbij. Het beangstigende gevoel bij het zingen van het Wilhelmus op het schoolplein zou hij zich nog lang blijven herinneren.

De HBS, het lukte, hij mocht komen, maar ook hier de aantekening: moet zich wel blijven concentreren. Echt gemotiveerd, geïnteresseerd in het verwerven van kennis was hij de eerste jaren niet. Met zijn vrienden slentert de jongen op straat of rijden ze ietwat provocerend met hun brommers door de hoofdstraat van het dorp onder de afkeurende blikken van de oudere dorpsgenoten die hen bestempelen als langharig tuig of nozems. De brommer, bij voorkeur een Puch of helemaal de top een Tomos met verchromde glanzende tank, was belangrijk, gaf je status op weg naar je vrienden in de koffiëbar.

Na WO2 volgde in Nederland de wederopbouw. Nederland zou weer herrijzen, de economie bloeide weer op en tien tot vijftien jaar later vertaalde het succes van de Nederlander zich in het bezit van een auto, en zelfs een enkeling, van een eigen teevee. De naoorlogse jeugd waartoe de jongen ook behoorde groeide in weelde op. Er ontbrak aan niets.

En toch .... er broeide iets. Zoals de ouden zongen piepten de jongen in de mid-zestigere jaren niet meer. Er kwam een besef van arm en rijk, van zij die veel bezitten en zij die minder kansrijk zijn.

Harry Mulisch beschrijft in zijn boek 'Bericht aan de rattenkoning,' de sfeer en de gebeurtenissen in Amsterdam in 1965 en 1966.

* In Amsterdam, als centrale hoofdstad heerst een geest van vrijheid, betrekkelijkheid en kosmopolitisme. Jongeren slenterden rond en waar hun ouders zich soms druk over maakten, bepaalde verschillen die er zouden bestaan tussen socialistische, katholieke en christelijke partijen, roken zij alleen maar de onbeduidendheid ervan. Het ging uitsluitend over inkomen, over auto en de teevee. Uit dit spelende, a-sacrale omgaan met dingen en instellingen werd in de midden jaren zestig de 'happening' geboren. Met politieke filosofieën had het niets te maken. Politiek betekende onzin.

Robert-Jasper Grootveld ontwikkelde zich als antirook magiër, als een van de leiders die rond het beeld van het Lieverdje op het Spui voorging in de liturgie met toespraken tegen de sigarettenindustrie. Hij riep Amsterdam uit tot magisch wereldcentrum in de strijd door een grote letter K op sigarettenaffiches te schrijven. Al snel verscheen overal de letter K op muren. Na vrijdag twee juli 1965, de avond voor de dag waarop Beatrix en haar verloofde zich aan de Amsterdammers kwam voorstellen, ontstond er een protestdemonstratie bij het nationaal monument op de Dam.

Roel van Duyn liet met zijn vrienden van een brug pamfletten in de rondvaartboot van Beatrix en Claus dwarrelen met teksten als 'Claus raus.' Van Duyn realiseerde zich waarschijnlijk toen nog niet dat Claus von Amsberg daarmee op de nominatie stond om in Amsterdam de plaats van de nicotine in te nemen. Met zijn op het formaat halffolio gestencilde blad Provo nam hij binnen een maand de leiding over van de jonge groep Lieverdje. Van tijd tot tijd gaf hij het genummerde 'Provokatie' uit, pamfletten waarvan nummer drie in de rondvaartboot met Koninklijke personen dwarrelde. Voor de politie waren het nozems of provo's. Voor haar was het eenvoudig werkschuw tuig dat van de straat moest worden geveegd. Het gebruiken van geweld is 'niet provo,' het uitlokken van geweld was daarentegen weer bij uitstek 'provo.' De politie liep regelrecht in de val. Het pamflet heette 'Provokatie.' Oké, willen die knapen provoceren, we laten ons provoceren, kijken wie er aan het langste eind trekt. Bij het huwelijk van Beatrix en Claus op 10 maart 1966

zongen de provo's bij het voorbijtrekken van de stoet 'Oranje boven, Oranje boven, leve de republiek,' en natuurlijk werden ze uit elkaar geslagen met het gevolg dat Oranjeklanten uit de provincie, wanneer zij ook enthousiast hun lied aanhieven, meteen bij de eerste woorden werden neer geknuppeld.*⁽¹³⁾

En ook al heerste in andere steden en zeker op het platteland in de provincie nog de feodale geest van het gezag, ook daar brak vanaf dat moment het angeltje door, tot zelfs in de woonplaats van de jongen. Vanuit het niets verschenen er op de laatste avond van het jaarlijkse dorpsfeest massaal jongeren in de hoofdstraat, die in navolging van Amsterdam leuzen riepen als 'hi ha happening' en 'een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven, acht, gooi die smeris in de gracht.' Ook de jongen was met zijn vrienden van de partij. Een machtig, gelukkig gevoel van saamhorigheid, strijdend voor de goede zaak, ook al hadden ze geen flauw idee wat die zaak dan wel was, maakte zich van hen meester. En jawel, ook hier:

* ...na enige tijd kwam een blauw VW-politiebusje aanrijden, met zes in snel tempo bij elkaar getrommelde politieagenten, de schuifdeuren gingen open en op hetzelfde moment sprongen ze naar buiten, trokken de gummiknuppels en de charges waren overal aan de gang. Knuppels regenden neer op de jongens die in steeds nieuwe golven kwamen opzetten, wegholden, achtervolgd werden om auto's heen, waarin de bestuurders geschrokken hun raampjes dichtdraaiden en hun handen op het hoofd legden. De ondergang van de gezapige gereformeerde dorpsrust. Overal horden lachende, schreeuwende, sarrende gezichten tegenover de vloekende, slaande, trappende geüniformeerden.*⁽¹³⁾

In een moment van onoplettendheid bleef de jongen even staan voor de schoenwinkel om te zien waar zijn vrienden waren. Meteen kreeg hij van een agent in burger die met de horde mee holde een forse haal met de politie stok in de nek. Even was hij dizzy, direct daarna tot het uiterste getergd: een laffe daad om niet met open vizier te strijden maar incognito mee te hollen alsof je solidair zou zijn aan de goede zaak. Letterlijk en figuurlijk een misselijk makend optreden.

* De charges en de achtervolgingen begonnen zich tot in de toegangswegen van de hoofdstraat uittestrekken, zodat ook toegestroomde toeschouwers een tik kregen en daarmee direct ‘verprovoiseerden’ omdat ze bijna onmiddellijk ‘fascisten,’ ‘klootzakken’ begonnen te schreeuwen tegen de politie.*⁽¹³⁾
De grote Kladderadatsch was begonnen, ook in het dorp van de jongen. Eindelijk gebeurde er wat en nog meerdere jaren daarna klonk op de laatste avond van het dorpsfeest het ‘hi ha happening’ en elke keer liet de politie zich tot grote vreugd van de jongens weer provoceren tot actie. Een feest!

De zestigerjaren waren ook de jaren van de opkomst van harde beatmuziek van de Rolling Stones, de Animals, Them. De jongen werd zanger en bassist van beatgroep MC2. Ze speelden covers van hun favorieten, hoe harder, hoe beter, vooral ook om te verbloemen dat ze nog niet zo heel goed speelden en regelmatig het verkeerde akkoord aansloegen. In de kakofonie van geluid viel dit niemand op en een kick gaf deze zeker. Na een optreden op de schoolavond zou een van zijn leraren de volgende dag in de klas hierop terugkomen met de opmerking dat de formule van Einstein $E = MC^2$ inderdaad energie gaf want dat hij de jongen nog nooit zo actief had gezien. De wiskunde leraar die hem voor de zoveelste keer betrapte op het niet hebben gemaakt van zijn huiswerk zei met de moed der wanhoop: “Ja jongen, ga jij maar beaten.”

Indruk maakte het niet echt en soms zag hij ’s morgens absoluut niet de nut ervan het warme bed te verlaten. Van de conciërge kreeg hij zelfs eenmaal de jaarprijs voor degene die dat schooljaar de meeste losse dagen afwezig was geweest. Voor die dagen leverde hij een absentiekaart in waarin zijn vader verklaarde dat hij ziek was geweest. Het was hem na enige oefenen al snel gelukt zijn vaders handtekening na te maken. Zijn vader, directeur van een muloschool, zei er niets van, hoewel de jongen zich daardoor ook wel eens afvroeg of zijn vader wel werkelijk in hem geïnteresseerd was.

Eenmaal ging het niet helemaal zoals gepland.

Het was een mooie zomerdag, in de vroege morgen al flink warm. Het hooi stond in oppers op het land. Nog ietwat soezend op de brommer op weg naar weer ... ja, wat eigenlijk? Zonder er lang over na te denken stopte hij, schoof zijn bromfiets uit het zicht tegen de slootwal, kroop onder het prikkeldraad door, liep het land in en maakte zich een bedje in een van de hooioppertjes. Met het tropenrooster dat ze hadden kon hij om ongeveer half twee weer terug om daarmee op de normale tijd thuis te zijn. Hij viel in een gelukzalige slaap en werd inderdaad keurig even voor half twee wakker. Thuis wachtte zijn moeder hem echter op met de vraag "Waar ben jij geweest?"

De schoolleiding had gebeld, hij was betrapt en werd drie dagen van school gestuurd, wat betekende dat hij juist wel vroeg en lang naar school moest, maar dan apart in een kamertje bij de amanuensis, de hele dag wiskunde sommen maken, zonder pauze met zijn vrienden. "Wacht maar tot je vader thuis komt," zei zijn moeder. "Je hebt wat uit te leggen." Thuisgekomen keek zijn vader hem aan en zei: "Ja, vriend, dat krijg je ervan."

Hondslui, alleen tot actie te motiveren als iets hem werkelijk interesseerde, hangt een pokdalige magere jongen onverschillig onderuit gezakt op zijn stoel in een leslokaal van de Hogere Burger School. De kleine mollige leraar Nederlands ('Papa'), schiet vertoornd over zoveel onbenul uit zijn slof:

"Jongen, ga in Godsnaam in ieder geval eens zo zitten dat het tenminste lijkt dat het je iets interesseert."

Hoewel Papa vele pogingen later de moed opgaf en zuchtend over zoveel hardnekkige desinteresse zich voor de klas verbijtend in een poging hem zoveel mogelijk te negeren, was het juist deze man die hem zou raken en zijn liefde voor de Nederlandse literatuur zou weten te wekken.

Traditioneel hoorde hij van Papa de beroemde probatio pennaë, dat als eerste echte Nederlandse tekst wordt beschouwd uit de elfde eeuw:

Hebban olla vogal nestas lagunnam
Hinase hic en da tu
Wat unbidan we nu.

Een mysterieuze tekst die vertaald bleek te betekenen: hebben alle vogels zijn nest begonnen, behalve jij en ik, wat wachten we nog. Even veerde de jongen op uit zijn hanghouding, eigenlijk wel een ondeugende bijna erotische tekst.

Daarna kwam Karel en de Elegast, een voorhoofs ridderverhaal geschreven omstreeks 1270 in Brabant:

Heer Hadewyn zong een liedekyn
En elk diet heurde wou by hem syn.

Klonk ook nog wel leuk, anders, ietwat exotisch Nederlands. Het satirische verhaal van Den Vos Reinaert van Willem die Madocke maecte, waarin de Middeleeuwse maatschappij een spiegel voorgehouden krijgt, vond hij een wat kinderachtig sprookje. Bij de verhalen over de Gouden Eeuw en P. C. Hooft die met zijn veelzijdig, geleerd en elegant oeuvre veel invloed uitoefende op andere schrijvers, gleed hij weer volstrekt niet onder de indruk onderuit in zijn bank. En bij Joost van den Vondel, de beroemdste schrijver uit de Gouden Eeuw, die de Gijsbrecht van Aemstel schreef voor de Amsterdamse schouwburg was hij bijna weer terug in ligstand.

Bij de verhalen over de 18e Eeuwse Betje Wolf en Aagje Deken die een roman in briefvorm schreven over Sara Burgerhart, een jonge Amsterdamse vrouw, luisterde hij al niet meer.

De Camera Obscura kwam daarna voorbij, verplicht leesvoer, een 'schets van een tijd' door Nicolaas Beets met de jongeman Hildebrand in de hoofdrol. Volgens Papa een tijd van gezapige burger zedigheid en deftigheid, de tijd waarin men anijsmelk dronk, ook wel 'slemp' genoemd, uit een kopje waaruit met opgeheven pink kleine, beschaafde teugjes werden genoten, waarbij men eveneens beschaafd in alle rust met elkaar converseerde over koetjes en kalfjes. Bij het uitspreken van het woord slemp sliste Papa een beetje, en bewoog hij zijn iets uitgestoken tong nattend over zijn onderlip. En of daarmee de walging van dit soort literatuur of deze

tijd nog niet genoeg was overgekomen, werd de klas gedwongen de sfeer van die tijd te ervaren door het lezen van het bezoek van den jonge heer Hildebrand aan zijn oom en tante Stastok :

*De ontvangst was recht hartelijk, en de goede menschen schenen zeer verheugd het genoegen van mijn komst te smaken.

De oude heer Stastok was een man van de klok en stond diens volgens om zes uren op, teneinde om half acht aan het ontbijt te zijn; en daar hij volstrekt niets te doen had vulde hij diens tussentijds met pijpjes rooken aan. Opmerkelijk is het, dat naarmate men minder bezigheid heeft, men des te bekrompener over den tijd denkt. Pieter Stastok Senior bezat een goed, groot, dik en vet uurwerk, met twee kasten over elkaar, en daar het iedere morgen, klokken negen, met de torenklok gelijk werd gezet, liep het doorgaans volmaakt. Terwijl oom zijn ingebrande pijp met een zwavelstok weer op de wijs bracht droogde tante de kopjes van het koffiegoed met een minzaam lachje en een bonten doek af. Zij schikte juist de stapeltjes in orde op het blad toen zij vroeg: “Wel heeremijntijd neef Hildebrand had je niet koffie willen hebben?” Nu was er op dit oogenblik inderdaad niets waar ik vuriger naar verlangde dan naar een kop koffie, maar daar ik mijn tante verdacht dat zij het middel om koffie te vermeerderen zou zoeken in de kunst om ze te verdunnen, bedankte ik edelmoedig en zei dat ik straks met oom een bittertje zou nemen, waarop oom verklaarde dat hij dat altijd gebruikte als de wagen van tweeën voorbij kwam. Met dit vooruitzicht schikte ik mijn stoel wat dichter bij de haard waarbij mijn oom altijd zat, ofschoon er nooit in gestookt werd voor den eersten November en er dus nu ook geen vuur aan lag, en begon naar neef Pieter te vragen.

De volgende dag zou neef Pieter die rechten studeerde te Utrecht mij aan de stad en de stad aan mij vertoonen. Daar wij na onze wandeling juist voor een koffiehuis stonden, nodigde ik hem uit een bittertje voor mij zelve en voor hem insgelijks te bestellen. Op dat oogenblik sloeg de klok boven 't buffet twee uren, en zag ik aan den overkant de diligence afrijden, die mijn oom in staat zou stellen ons voorbeeld te volgen.*⁽¹⁴⁾

De Camera Obscura decennia lang verplichtte kost voor middelbare scholieren met volgens de jongen de bedoeling om met dit boek met het gruwelijk vervelende gezapige, brave, gekeuvel en gedrag, druipend van naar mottenballen geurende fatsoensnormen en waarden, definitief elk leesplezier zodanig de kop in te drukken dat geen enkele leerling het later nog zou durven wagen ooit weer een boek open te slaan. Elke leraar die zijn leerlingen verplicht dit boek te lezen zou volgens hem dan ook zeer langdurig met zijn hoofd moeten worden ondergedompeld in een emmer met anijsmelk. Een absoluut raadsel dat dit boek zo lang een icoon is geweest in de geschiedenis van de Nederlandse literatuur. Met toegeknepen billen en de handen stijf op zijn oren gedrukt, ogen dicht, liet hij zich onder de bank zakken, onzichtbaar, om toch maar niets meer te hoeven horen of zien van zoveel droefmakende meligheid.

Een oog ging weer open bij Multatuli's 'Max Havelaar,' actie, een vent die zich durft te verzetten tegen de gangbare traditionele opvattingen, de eigengereidheid en handelsgeest ten koste van anderen. Maar echt overtuigde Max niet, de hoofdpersoon gaf zich uiteindelijk toch min of meer gewonnen aan de gevestigde orde, in plaats van met een opgeheven vinger 'fuck you' te roepen, ook al bestond die term nog niet in die tijd. Slap excuus, hij had het gewoon wel moeten doen.

De echte geestdrift, mede ingegeven door de ook toen al bij hem aanwezige recalitrante inslag, kwam toen hij via Papa de Vlaamse schrijvers ontdekte, die meer en meer, zich verdedigend tegen de Fransen en de Noord-Nederlanders, wilden bewijzen dat er ook Vlaamse literatuur bestond. De taal, als strijdwapen tussen culturen. Nu gebeurt er wat. Ward Ruijslinck, Stijn Streuvels, Hendrick Conscience, Marnix Gijsen, Jos van de Loo, Maurice Roelants, en later Hugo Claus, Louis Paul Boon, met hun merkwaardige sappige taaltje, toch iets anders dan de saaie verzen van Herman Gorter, de Titaantjes van Nescio, De stille plantage van Helman, Oeroeg van Hella Haase en de niet te pruimen, onbegrijpelijke Donkere kamer van Damocles van W. F. Hermans, allemaal verplichtte titels op de

literatuurlijst van de leraar middelbaar onderwijs. Nederlandse romans waarin veel wordt teruggegrepen op de Tweede Wereld Oorlog, een manier om het verleden te begrijpen, te bewaren en vorm te geven, of over Indië, het verloren paradijs, in romans waarin vol heimwee wordt teruggekeken op de koloniale tijd, op een Indische jeugd.

Groot respect en bewondering had hij, jong, argeloos en tamelijk onbelesen, voor het schrijverschap van Ward Ruijslinck, vooral zijn debuut 'De ontaalde slapers,' een zeer geslaagde roman over een werkschuw echtpaar met als meest geliefde bezigheid slapen:

Het was negen uur. Het matglazige, pulpgrauwe morgenlicht sneed in de donkere wand tegenover het bed het enige venster vierkant uit. Hij trok de deken tot aan zijn kin en lag met opgetrokken knieën in de broeierige warmte te suffen. Zijn blik hing aan de zwarte roetvlek op de zoldering. Ik ga trachten wat te slapen, zei hij bij zichzelf. Alles wat vandaag gaat gebeuren zal hetzelfde zijn als wat gisteren gebeurd is. Het leven is eentonig. We zouden allemaal zeer gelukkig kunnen zijn als de eentonigheid en de verveling er niet waren. We zien door een klein gaatje naar de hemel en de ene keer zien we een wolk en de andere keer een verre priemende ster, maar het blijft de hemel. Ik ga trachten wat te slapen, ik heb vannacht geen oog dichtgedaan.(15)

Jeroen Brouwers beschreef Ruijslinck, na later teleurgesteld te zijn in zijn vervolgwerk, in zijn 'Hamerstukken' als:

*.... een verknepen, voorzichtig levende spitsburger met bakkebaarden en een rupsgelijkende dunne snorstreep op de bovenlip. Ambtenaar in overheidsdienst, humorloos, achterbaks, zeer ijdel. Zeer overtuigd van de onloochenbare grootheid, schoonheid, waarachtigheid en belangrijkheid van zijn oeuvre en de terechtheid van de hem toegedragen gloria. Oftewel het overmoedige leven van de miskende schrijver Ward Ruijslinck. Zijn zelfgenoegzaamheid ging vergezeld van paranoïde trekken, even ziekelijk, wantrouwig als jaloers; over andere schrijvers placht hij